

Tîm Polisi Adfywio
2^{il} Llawr
Llywodraeth Cymru
Parc Cathays
Caerdydd
CF10 3NQ

07 Ionawr 2013

Annwyl Syr/Madam

Dogfen ymgynghori: Lleoedd Llewyrchus Llawn Addewid, Fframwaith Adfywio Newydd

Mae Comisiynydd y Gymraeg yn croesawu'r cyfle i gynnig sylwadau ar y ddogfen ymgynghori dan sylw.

Prif nod y Comisiynydd yw hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg. Gwneir hyn drwy ddwyn sylw at y ffaith fod statws swyddogol i'r Gymraeg yng Nghymru a thrwy osod safonau ar sefydliadau. Bydd hyn, yn ei dro, yn arwain at sefydlu hawliau i siaradwyr Cymraeg.

Mae dwy egwyddor yn sail i waith y Comisiynydd:

Ni ddylid trin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg yng Nghymru
Dylai personau yng Nghymru allu byw eu bywydau drwy gyfrwng y Gymraeg os ydynt yn dymuno gwneud hynny.

Dros amser fe fydd pwerau newydd i osod a gorfodi safonau ar sefydliadau gan gynnwys Awdurdodau Lleol yn dod i rym trwy is-ddeddfwriaeth. Hyd nes y bydd hynny'n digwydd bydd y Comisiynydd yn parhau i arolygu cynlluniau iaith statudol trwy bwerau y mae wedi eu hetifeddu o dan Ddeddf yr Iaith Gymraeg 1993.

Comisiynydd y Gymraeg
Siambrau'r Farchnad
5-7 Heol Eglwys Fair
Caerdydd CF10 1AT

0845 6033 221
post@comisiynyddygymraeg.org
Croesewir gohebiaeth yn y Gymraeg a'r Saesneg

Welsh Language Commissioner
Market Chambers
5-7 St Mary Street
Cardiff CF10 1AT

0845 6033 221
post@welshlanguagecommissioner.org
Correspondence welcomed in Welsh and English

Un o flaenoriaethau'r Comisiynydd yw craffu ar ddatblygiadau polisi o ran y Gymraeg. Felly, prif rôl y Comisiynydd yw darparu sylwadau yn unol â'r cylch gorchwyl hwn gan weithredu fel eiriolwr annibynnol ar ran siaradwyr Cymraeg yng Nghymru y gallai'r ymgynghoriad hwn effeithio arnynt. Mae'r ymagwedd hon yn cael ei harddel er mwyn osgoi unrhyw gyfaddawd posibl ar swyddogaethau'r Comisiynydd ym maes rheoleiddio, a phe byddai'r Comisiynydd yn dymuno adolygu'n ffurfiol berfformiad cyrff unigol neu Lywodraeth Cymru yn unol â darpariaethau'r Mesur.

Gan droi at yr ymgynghoriad dan sylw, nid yw'n eglur pam nad oes unrhyw gyfeiriad at y Gymraeg yn y ddogfen ag eithrio un cyfeiriad wrth drafod sgiliau. Mae *'iaith fyw: iaith byw'* (Strategaeth y Gymraeg 2012-17) yn nodi mai gweledigaeth Llywodraeth Cymru yw bod y Gymraeg yn ffynnu yng Nghymru. Fel un o ddulliau gweithredu'r Llywodraeth er mwyn gwireddu'r weledigaeth hon fe nodwyd y canlyniol:

'Bydd Llywodraeth Cymru yn prif ffrydio'r iaith ymhellach i waith datblygu gwasanaethau a datblygu polisi, gan sicrhau ar yr un pryd fod Gweinidogion a swyddogion yn ystyried y cysylltiadau rhwng eu portffolios nhw a'r iaith. I'r perwyl hwn o dan broses polisi Llywodraeth Cymru, mae gofyn asesu effaith polisiau a gwasanaethau newydd ar y Gymraeg, gan gynnwys gweithgareddau polisi strategol' (tud 21)

Yn Adran 3.2 y *'fframwaith adfywio newydd'* gwelwn restr o'r rhaglenni cyfredol seiliedig ar ardaloedd sydd â goblygiadau o ran adfywio. Rydym o'r farn bod yr iaith Gymraeg yn berthnasol i bob pwynt bwled ar y rhestr. Gofynnwn i chi ystyried yn ofalus wrth gynllunio tuag at ddyfodol y rhaglenni a nodwyd. Dyma grynodedb o'n sylwadau:

- *Cymunedau yn Gyntaf* - wrth i'r clystyrau newydd gael eu cytuno bydd angen ystyried sut fyddant yn cydblethu a'r cymunedau Cymraeg eu hiaith yng Nghymru lle mae'r Gymraeg dan fygythiad fel iaith draddodiadol yr ardal. Boed ydynt yn cydblethu neu beidio bydd angen sicrhau fod yr iaith Gymraeg yn cael ei ystyried yn unol â chynlluniau iaith berthnasol y partneriaid ac yna yn unol â'r safonau mewn perthynas â'r Gymraeg, pan ddônt yn gyfraith.
- *Y Cronfeydd Strwythurol* - mae dogfen cyngor y Comisiynydd ar Grantiau, benthyciadau a nawdd yn nodi'r angen i sicrhau ystyriaeth i'r effaith ar y Gymraeg wrth roi grantiau, a sicrhau defnydd priodol ohoni mewn unrhyw weithgareddau a ariennir. Bydd angen i WEFO sicrhau ystyriaeth lawn i'r Gymraeg wrth gytuno ar y prosiectau newydd.
- *Cymunedau Cynaliadwy a Chryf* - mae Strategaeth y Gymraeg Llywodraeth Cymru yn cynnwys 6 maes strategol. Maes strategol 3 yw *'Y Gymuned'*. Mae'r ymrwymadau a wnaethpwyd yn y maes strategol hwn yn plethu â'r hyn a nodwyd dan y fwled *'gymunedau cynaliadwy a chryf'*. Mae'r cynllun peilot yn ardal Aman Tawe i hybu'r Gymraeg yn hynod o berthnasol.

Y Cynllun Datblygu Gwledig - er bod y niferoedd mwyaf o siaradwyr Cymraeg yn byw yn ein dinasoedd, mae'r cymunedau lle mae dros 70 y cant o'r boblogaeth yn siarad Cymraeg yn bennaf yn ardaloedd gwledig. Hoffwn bwysleisio'r pwysigrwydd o sicrhau fod unrhyw gynlluniau datblygu gwledig yn adlewyrchu'r egwyddorion a nodwyd yn 'Iaith fyw, iaith byw'

Dechrau'n Deg - credwn fod cynllun 'Twf' Llywodraeth Cymru sydd â'r nod o annog rhieni i gyflwyno'r Gymraeg o'r crud i'w phlant yn berthnasol i'r cynllun Dechrau'n Deg. Anogwn i chi ystyried amcanion y prosiect hwn os na wnaethpwyd yn barod.

Adfywio a arweinir gan dai – mae darparu rhagor o dai newydd yn gallu cael effeithiau cymhleth ar gymunedau. Gall gyfrannu tuag at les cymunedol o'i reoli'n ofalus, ond gall datblygu anghymesur fod yn niweidiol i gynaliadwyedd cymunedau ac i gymunedau Cymraeg yn benodol. Mae'r Llywodraeth yn y broses o ddiwygio Nodyn Cyngor Technegol 20 ar hyn o bryd gyda'r bwriad o ddarparu canllawiau mwy pendant i awdurdodau lleol ynghylch sut dylid ystyried y Gymraeg wrth baratoi Cynlluniau Datblygu Lleol.

Nid yw'n eglur a yw'r Gymraeg yn rhan o'r canlyniadau arfaethedig yn adran 4.3 ai peidio. Mae'r Gymraeg yn rhan o'r wead cymdeithasol yng Nghymru ac yn sicr byddai'n ystyriaeth ddilys mewn nifer fawr o ardaloedd wrth fynd ati i ddatblygu cymunedau ffyniannus; cymunedau sy'n dysgu; a chymunedau iachach.

Yn Adran 5 rydych yn nodi'r egwyddorion allweddol ar gyfer eich gwaith, sef '*Partneriaeth, Strategaeth a Chynaliadwyedd*'. Nodwn â siom nad oes unrhyw gyfeiriad at Strategaeth y Gymraeg Llywodraeth Cymru yn yr adran hon. Yn 5.1 caiff materion megis cydraddoldeb a chynaliadwyedd ystyriaeth o dan "egwyddorion allweddol". Unwaith eto mae'r Gymraeg yn absennol a chredwn fod hynny'n anghyson â gweledigaeth ehangach y Llywodraeth. Er enghraifft, mae dogfen "Cydamcanu – Cydymdrechu" y Llywodraeth sy'n rhoi cyngor ar gynllunio cymunedol yn cyfeirio at y Gymraeg (yn ogystal â chydraddoldeb a chynaliadwyedd) fel egwyddor sy'n sail i waith cynllunio integredig

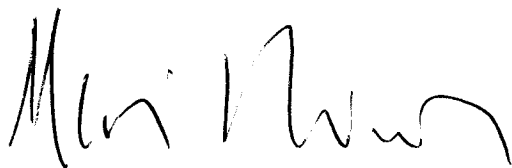
Mae Adran 6 yn cynnwys cyfeiriadau at y sector preifat a'r trydydd sector. Mae '*Iaith fyw, iaith byw*' yn cynnwys cyfeiriad clir at bwysigrwydd y sectorau hyn wrth annog ffyniant yn y Gymraeg ym mhob cwr o fywyd yng Nghymru. Felly anogwn i chi ystyried yr ymrwymadau a wnaethpwyd yn eich strategaeth ar gyfer y Gymraeg.

Nodwyd manteision cymunedol caffael yn Adran 6. Mae tîm Gwerth Cymru eisoes wedi croesawu'r canllawiau ar gaffael a chontractio a gynhyrchwyd gan Fwrdd yr Iaith Gymraeg. Bydd Comisiynydd y Gymraeg yn cyhoeddi cod ymarfer ar osod contractau gwasanaethau cyhoeddus fydd i'w gyflwyno ar yr un pryd a'r Safonau mewn perthynas â'r Gymraeg.

Yn olaf, credwn fod canlyniadau cychwynnol Cyfrifiad 2011 a gyhoeddwyd yn ddiweddar yn amlygu'r angen i ystyried y Gymraeg ym mholisiau adfywio, economi a thai. Mae'n ymddangos i ni o'r cynigion yn y ddogfen ymgynghori nad oes fawr ddim ystyriaeth wedi ei roi i'r Gymraeg yn y fframwaith adfywio arfaethedig hyd yma. Mae gennym amheuan mawr am y cyswllt sydd rhwng y fframwaith fel mae'n sefyll a strategaeth iaith y Llywodraeth a'r weledigaeth yn ehangach.

Diolch am y cyfle i ymateb i'r ymgynghoriad. Byddwn yn croesawu'r cyfle i drafod fy sylwadau ymhellach.

Yn gywir

Meri Huws

Comisiynydd y Gymraeg

